

MEGJEGYZÉSEK AZ ELŐBBI CZIKKRE.

Tudvalevő, hogy Ausztriában a classikus gymnasiumon és a technikai főiskolákra előkészítő reáliskolákon kívül nincs több olyan iskola, mely a művelt középosztály igényeit kielégítő általános műveltség megadását tűzte volna célul. Pedig mindinkább szaporodnak azok az elemek, a kik bár nem az egyetemi vagy műegyetemi diploma alapján akarnak megélni, de mégis az ezek után élő honorationrokéhoz hasonló anyagi és társadalmi helyzetet foglalnak el. Ezeknek a maguk érdekében is szükségük van arra, hogy a helyzetüknek megfelelő alpműveltséget megszerezhessék, de épen olyan szükséges ez a társadalom érdekében is. Ezek az elemek erősítik a társadalom törzsét és gerincét, azért minden komoly kulturpolitikus programjában nélkülözhetetlen alkotórész gyanánt benne kell lennie az ezen osztály műveltségi szükségletét szolgáló iskolai szervezetnek. A németek erre a célra szervezték eredetileg a reáliskolákat, majd — a mikor a reáliskolák más cél szolgáltatába szegődtek — a höher Bürgerschulekat. Nálunk Schvarcz Gyula a középiskolákkal egyenlőrangú polgáriskolát ajánlott e célra, majd Csengery Eötvössel együtt a törvénybe iktatta a magyar polgáriskolát, azzal a feladattal, hogy «a jobbmódú magyar középosztályt tömegesen az általános műveltség magasabb színvonalára emelje.»

Az osztrák polgáriskola távol áll attól, hogy az ilyenyszerű feladatnak eleget tudjon tenni. Az osztrák Bürgerschule nem egyéb, mint bővített népiskola; még pedig nem is nagyon bővített. Kevesebb mint a német Mittelschulék, és kevesebb mint a magyar polgáriskolának négyosztályú alsó tagozata. Hiszen csak ebben az évben történt, hogy az osztrák polgáriskolák köréből actiót indítottak, hogy háromosztályú iskolájuk négyosztályúvá bővíttessék s az így reformált iskolának adassanak meg azok a qualificationalis jogok, a melyeknek a magyar polgáriskola alsó négy osztálya már alapítása óta birtokában van. Ausztriai iskolai organiszmusából *hiányzik* tehát azon általános jellemű iskolatypus, mely a középiskolákéval összemérhető, azokéhoz hasonló fokozatú műveltséggel látná el a művelt középosztály azon elemeit, a kik nem aspirálnak főiskolai diplomákra.

Ilyen körülmények között következett be Ausztriában is, hogy egyik *szakiskola* — a kereskedelmi, — a melynek tanfolyama a középiskolák felső osztályaiival párhuzamosan halad, rohamosan terjeszkedni kezdett, a tanulók nagy számát vonta magához. Túlterjeszkedett azon a körön, a melynek szolgálatára hivatva és szervezve volt. Nemcsak azokat

a tanítványokat foglalja magába, a kik kereskedelmi pályákra szánták magukat, hanem általában azoknak a nagy tömegét, a kiket fentebb körülírtunk: a művelt középosztályhoz tartozó, de főiskolai diplomára nem törekvő ifjúságot. Az ezeknek szükségletéhez illő, de Ausztriában hiányzó szerv szerepét kezdte a gyakorlatban betölteni ez a más célra berendezett szerv. Természetes, hogy ezt a nem hozzá illő szerepet csak nagyon tökéletlenül töltheti be. Mint a hogy pl. a kezetlen ember is megtanul a lábával fogni, de azért a láb sohasem lesz olyan fogódzó szerv mint a kéz; igaz, hogy a kéz is csak nagyon tökéletlen helyettesítője lehetne a lábnak a járásban.

Hasonlat nélkül beszélve: a milyen természetes, hogy azt, a ki kereskedővé akar lenni, kereskedővé kell nevelni, épen olyan kézzelfogható visszússág az, ha kereskedelmi szakismeretek által akarjuk kiművelni az olyant, a ki nem akar és nem is fog kereskedelmi pályára lépni. A szakképzés egy szakiskolában egészen természetes, ott annak kell a fő, a domináló helyet elfoglalnia; ellenben ha a cél az általános képzés, akkor valamely szakképzés domináló térfoglalása olyan félszeg egyoldalúságot eredményez, mely a célhoz jutást a legnagyobb mértékben gátolja, ha ugyan lehetetlenné nem teszi.

Ez az, a mit fölpanaszol Engelmann cikke most, a fejlődésnek azon a fokán, a mikor az osztrák kereskedelmi iskolák már nem csupán a kereskedelmi pályák aspiransait nevelik, hanem tanítványaik túlnyomó része (ha talán nem is 90 %-a, mint nálunk) nem a szakképzés kedvéért keresi föl az iskolát. Ezen részre nézve kétségtelenül igaz, hogy az egyoldalú szakképzés helyett a tanulók sokoldalú, harmonikusan fejlesztett szellemi műveltségének előmozdítása volna a helyesen kitűzött és a tanulmányi szervezet által megvalósítandó cél. Valamint igaz mindaz, a mit Engelmann szép, az ismertetésre nagyon érdemes cikkében az iskola nevelő feladatáról, a tanulóban ez által létesítendő erkölcsi és szellemi üdéségről mond. Mert hiszen lehet azt mondani, a mit nálunk szoktak, hogy milyen hasznos s azért kívánatos is lehet az, hogy ha pl. a gazdában, vagy a tisztviselőben is megvan a «kereskedői szellem»; sőt ebbe a mondásba lehet némi tartalmat is belemagyarázni. De ez a tartalom jelentéktelen csekélységgé törpül azon kíváncsi mellett, hogy akár a gazda, akár a tisztviselő legyen a szó igaz értelmében *emberré nevelve*: értelmes és értelmét használni, tehát *ítélni tudó*, -- erkölcsös, *akaratát* a jóra használni kész, tehát *kötelességtudó ember*.

Szóval: mihelyt megszűnik a szakképzés szempontjának domináló helyzete s az általános nevelési szempont lép előtérbe, ez lesz uralkodóvá, akkor megszűnik az iskola is szakiskola lenni. Azaz: ha a kereskedelmi iskolának nem a kereskedelmi szakképzés a főcélja, akkor az nem is lehet többé kereskedelmi iskola.

A ki azt hiszi, hogy a két feladat egy iskolával megoldható, annak azt is kell binnie, hogy lehetséges egy tanulmányi szervezetet olyan módon megalkotni, hogy abban az általános nevelés szempontjai is domináljanak és az egyoldalú szakképzés szempontjai is domináljanak. Nemcsak logikailag — a priori — látszik lehetetlennek az ilyen megoldás, hanem az eddigi tapasztalatok is lehetetlennek mutatják.

A magyar kereskedelmi iskolák jelenlegi tantervében bizonyos egyenlőség, paritas érvényesül az általános és a szaktanulmányok között. Az eredménye ennek először is egy túlsúfolt, lehetetlen tanterv, a mi már alapjában megrontja az iskolát. De ezen monstruozus tanterv daczára is kielégítettnek látja-e valaki a kétféle feladatot? A millenniumi kongresszuson a kereskedelmi iskolák tanárainak többsége azt hirdette, hogy az iskola nem tesz eleget a szakképzés méltán föállítható követelményeinek: a folyó tanévben pedig ugyancsak a kereskedelmi isk. tanárok többsége azt állítja, hogy az iskola nem tesz eleget az általános képzés méltán föállítható követelményeinek. Mindkét állítás ugyanarra, az időközben nem változott tanulmányi szervezetre vonatkozik. Az első többség azonban nem azt adta az elégtelen szakképzés okául, hogy az általános képzés követelményeit túlságosan kielégíti az iskola; valamint a második sem állítja, hogy a szakképzés túlságos kielégítése szorítja háttérbe az általános képzést. Míg a két időszerű többség pozitív állításai ellentétben látszanak lenni, addig a helyzet negatív oldalának ezen szemügyre vétele teljes összhangot létesít az ellentétek között: *mindkét többségnek igaza van*, az iskola nem elégíti ki sem az általános, sem a szakképzés méltán föállítható követelményeit. Ezen az alapon megértjük mindkét többségnek állásfoglalását. Az első többség szakiskolának fogta fel a kereskedelmi iskolát s azért nem elégítette ki az olyan tanterv, a melyik az általános tanulmányoknak paritásos helyet ad a szaktanulmányok mellett; a második többség a tanulók tényleges arányszáma alapján az általános képzést látja főcélznak s azért nem elégíti ki a paritásos tanterv. Mindkettő a maga felfogása szerinti főcél érdekében akarja reformálni az iskolát, a mi természetesen csak a másik cél rovására történhetnék. Mindkét cél egyenlő szolgálatát egyik többség sem tűzte maga elé, legalább a mostani paritásos tantervnek az egyik vagy a másik cél felé reformálásának irányzata erre mutat. Tehát mindkét többség *egységes* irányúnak fogja föl a kereskedelmi iskolát s csak alárendelt mértékben akar helyet adni benne a mellékés célnak, csakhogy a két fölfogásban a fő és a mellékés célok föl vannak cserélve. S mivel a kereskedelmi iskolák célját és szervezetét semmiféle törvény nem szabja meg és nem állandósítja, azért az iskola könnyedén alkalmazkodik az időszerű többségek fölfogásához, hol az egyik, hol a másik irány felé rángattatva, hol az egyik, hol a másik feladatnak felelven meg jobban. Csak egyet

nem láttunk és ésszerűen nem is várhatjuk: hogy mindkét feladatnak egyformán és *mindkettőnek jól* felelhessen meg. A két feladat két külön szervezetet kíván meg és a kettő egybefoglalása mindig erőszak-tétel marad a természetes ésszerűségen.

Hogy Ausztriában ennek az ésszerűtlen erőszakolásnak be kellett következnie, azt megfejtí a helyzet. A kétféle szükséglet s ezzel a kétféle irányzat ott is megvan, de *csak egy iskola van*, a mit fölhasználhatnak. Természetes, hogy azon össze kellett veszniök; mindkét fél a maga célja szolgálatára akarja azt elhódítani. Intra dominium a szak-képzés pártja van, az szervezte volt és rendezte be az iskolát a maga céljaira. A szakképzés még új tantervükben is dominál, s a mint az előbbi cikkből is fölismerhető, az osztrák kereskedelmi iskolák sokkal határozottabban szakiskola jelleműek mint a magyarok. Az extra dominium álló másik pártnak így már az is nyereség volna, ha paritásos arányban helyet tudna szorítani az általános képzésnek a szakképzés mellett. Nekik tehát egyelőre ideáljuk a magyar állapot, azt dicsérik, arra mutatnak mint követendő mintaképre. Idehaza azután ezeket a külföldi dicséreteket jóleső érzéssel regisztrálják, a mi azonban nem akadály abban, hogy a fölmagasztalt szervezet átreformálására ne törekedjenek.

Annál csodálatosabb, hogy Magyarországon is kitörhetett ugyanez a háború, holott nálunk megvan mindkét irányzatnak a maga külön iskolája: *egyiknek a kereskedelmi, másiknak a polgári iskola*. Mégis az egyikkel, a kereskedelmivel akarják némelyek mindkét szükségletet kielégíteni. Meg tudjuk ugyan magyarázni ezen törekvés létrejövetelét, de az nem teszi ésszerűbbé. Mert *nem ésszerűségi okokban* találjuk a magyarázatot, hanem azon *történeti alakulásban*, hogy a polgáriskolát, a melyet Csengery bölcs előrelátással szervezett és törvénybe iktatott, még mielőtt kifejlődhetett és megerősödhetett volna, kirekesztették a többi iskolák életközösségéből, elvonták tőle azt az életföltételt, a melynek segítségével kiküzdhetette volna a társadalomban az őt megillető helyet. Mint a levegőtől és napfénytől megfosztott növényzet, egyik része sorvadásnak indult, a másik, épen az életrevalóbb része pedig, fölhasználva egy mutatózó rést, átnyújtózkodott a többi boldogabb iskolák területére s ott czímet és nevet változtatva éli most azoknak életét. Így rohamosan eltűntek a statisztikából a legjobb polgáriskolák, hogy kereskedelmi néven föllendítsék azoknak a statisztikáját. De azért azzal teljesen tisztában van nálunk is mindenki, hogy a kereskedelmi iskolai tanulók létszámának ez a rohamos megszorodása nem azt jelenti, hogy a kereskedelmi szakképzés után sóvárgók és a kereskedelmi pályákra aspirálók száma szaporodott meg ilyen tömegesen, hanem az egész dolog egy nagy falszsum, a mi abban áll, hogy a polgáriskolára utalt tanulók nagy tömegének az emberré nevelésén kereskedelmi szakképzéssel dolgozunk. Így

jutott be a polgáriskolai tanulók nagy és ma már túlnyomó tömegével a kereskedelmi iskolákba a polgáriskolai irányzat. Nemcsak bejutott, hanem — a mint a legújabb reformtörékvések mutatják? — már túlsúlyra is kezd jutni a szakiskolai irányzattal szemben.

Így jött létre nálunk is az osztrákokéhoz hasonló állapot és küzdelem. Csakhogy ott a helyzet kényszerűsége hozta ezt létre, az, hogy a kétféle feladatra csak egyféle iskola áll rendelkezésükre, míg nálunk nincsen meg ez a mentő körülmény. Nálunk az ok a polgáriskola rendeltetésének föl nem ismerése, vagy — ha ez megvolt — a rendeltetéshez illő életföltételek meg nem adása. Mert Csengery után is sokszor hallottuk a vezetőktől azt a biztosítást, hogy milyen nagyon szükséges intézmény a polgáriskola, hogy «ha a polgáriskola nem volna, föl kellene találni» (gf Csáky mondása), de az — Wlassics miniszteren kívül — egyiknek sem jutott eszébe, hogy vissza kell neki adni a fejlődés megvont föltételeit, mert hiszen csak erőssé fejlődve elégítheti ki azt a szükségletet, a melyikért olyan nagyon szükséges.

Teljesen egyetérték Budayval s az ő közvetítésével Engelmannal is abban, hogy a középiskolák mellett szükség van még egy olyan iskolára, a melyik nem olyan széles, a klaszikus korig visszanyúló történeti alapon mint a gimnnasium, nem is a matematikai és természettudományok kissé egyoldalú dominálásával mint a reális iskola és nem a főiskolákra való előkészítés kifejezett célzatával, de mégis «a tanulók sokoldalú, harmonikusan fejlesztett szellemi műveltségét»* tűzi ki célul. Csakhogy ezt a feladatot nem bíznám egy szakiskolára, sem pedig nem tartom szükségesnek, hogy egy *szakiskola átalakíttassék erre a célra* (a mivel az illető szakképzés érdeke károsodnék, az maradna iskola nélkül). Nem, mert van nekünk teljesen erre a célra rendelt, törvénybe iktatott iskolánk a *polgáriskolában*. Az a kulturális cél, a mit Csengery a polgáriskola elé tűzött s a melyről ugyanott** azt mondja, hogy «e műveltséget kellő mértékben csak *mindazon humanistikusan és reális ismeretek összhangzó oktatása* adhatja meg, a melyeket a polgáriskola egész tanterve felölel», ezek teljesen fedezik azt a feladatot, a melyet Engelmann az általa tervezett iskola elé szab. És mivel a mi polgáriskolánknak éppen ez a föladata, azért *jobban megfelelhet* annak, mint az Engelmann által átalakítani szándékolt kereskedelmi iskola, a melyet neve és eredeti rendeltetése mégis lekötve tart egy más cél érdekéhez. Jobban megfelelhet már a Csengerytől adott alakjában is, de semmi mellétekintet sem gátol abban, hogy az eltelt három évtized fejleményeit tekintetbe véve és tanulságait fölhasználva, úgy reformáljuk az iskolát, hogy az *ugyanazt a föl-*

* Lásd az előbbi cikk 349. lapján.

** Cs. összegyűjtött munkái V. köt. «A polgári iskolákról.»

adatot, a melyre Csengery szervezte, a lehető legtökéletesebb mértékben be tudja tölteni.

Én tehát a midőn Engelmann cikkének tanulságait a mi viszonyainkra alkalmazom, azokban *Wlassics miniszternek a polgáriskola reformjára vonatkozó tervét látom igazolva*, e reform szükségességét olvasom ki belőle. Olyan szerencsések vagyunk, hogy Csengery előrelátása következtében megvan ez az iskolánk; módunkban van azt szabadon, mellékérdekektől függetlenül egy egységes célú, jól szervezett, a többi iskolák túlterhelési zavaraitól mentes, a nevelési elveket jól érvényesítő iskolává reformálni, tisztán arra a szükségletre, a melyet Csengery előre látott, a melyet ma mi, Ausztria s minden művelt nemzet mindinkább érzünk; s a midőn mi ezzel saját kulturális szükségleteinket kielégítve egyszersmind egy igazán érzett szükségletet kielégítő szervezet mintáját állíthatjuk a külföld elé, akkor csakugyan nem értem, hogy miért nem ezt tesszük? sőt ha megindultunk is már a téves úton, miért nem térünk vissza a nyitva álló helyes útra? Inkább akarjuk Ausztriát még a bénaságaiban is utánozni? Ha neki csak egy lába van, mi, a kétlábúak szintén egy lábon bicseggünk? Alkalmazkodjunk a magunk viszonyaihoz a magunk törvényei és a magunk esze szerint, akkor észszerű eredményre jutunk, a melyet az osztrák is respektálni fog, ha megismeri és megérti. Mert hogy nem minden osztrák ismeri és érti a magyar dolgokat, arra bizonyosság a «közös» hadügyminiszter, a ki — hír szerint — a tervezett magyar hétéosztályú polgáriskolának nem akarja megadni az önkéntesi kedvezményt, a mihez pedig az osztrák — szintén hétéosztályú reáliskola jogát soha senki sem vonta kétségbe.

A milyen falsum volt az a Trefort-féle idea, hogy a szakiskolákat helyettesíteni lehet a polgáriskolával, éppen olyan némely mostani reformereknek az a tervük, hogy a Wlassicstól tervezett felső polgáriskolát helyettesítheti a kereskedelmi szakiskola. Az a falsum nem élt soká; ez — ha megvalósulna — szintén nem lehetne tartós, mert a falsumok nem hosszúéletűek. Ez a másik egyoldalúság is megoldatlanul hagyná a kétágú kérdést, már pedig a kérdések kérdések maradnak s nem kerülnek le a napirendről mindaddig, a míg a természetes, észszerű, igaz megoldás nem érvényesül. Kereskedelmi iskolát a leendő kereskedőknek, polgáriskolát a művelt polgári osztálynak, ez olyan nyilvánvaló és nálunk már gyökérrel bíró igazság, a melynek érvényre jutását késleltetni lehet, de megakadályozni nem képes sem a hazai tájékozatlanság, nembánomság vagy bátortalanság, sem a közönsnek nevezett osztrák hadügyminiszter tévedései és előítéletei. Nem tudom, hogy a késleltetésében is volna-e valakinek vagy valaminek haszna, de hogy a magyar kulturának kára van benne, az bizonyos.

KOVÁCS JÁNOS.